

Arkæologi i Slesvig
Archäologie in Schleswig

19 · 2022

Symposium Christianslyst
17.–18.6.2022

Kolofon / Impressum

Arkæologi i Slesvig / Archäologie in Schleswig 19 · 2022

Redaktion og udgivelse / Redaktion und Herausgabe

Stefanie Kloöß, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, stefanie.klooss@alsh.landsh.de

Pernille Kruse, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, pekr@msj.dk

Ingo Lütjens, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, ingo.luetjens@alsh.landsh.de

Lilian Matthes, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, lima@msj.dk

Mette Nissen, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, meni@msj.dk

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Tobias Schade, Eberhard Karls Universität Tübingen, tobias.schade@uni-tuebingen.de

Trykt med støtte fra / Gedruckt mit Unterstützung von

Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein (ALSH)

Omslag, grafisk design og opsætning / Umschlag, Layout und grafische Gestaltung

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Omslagfoto / Umschlagfoto

Lilian Matthes, MSJ

Tryk / Druck

Wachholtz Verlag GmbH, Kiel/Hamburg, 2023

ISSN 0909-0533 | ISBN 978-87-87584-39-5

Copyright

Ophavsretten til artikler (inklusive ophavsretten til indsendte og accepterede manuskripter), der er publiceret i AIS før d. 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Disse artikler er ikke licenseret med Creative Commons. Artiklerne må downloades, og der må linkes til dem, men de må ikke deles og redistribueres uden tilladelse af forfatterne.

Ophavsretten til artikler publiceret efter den 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Artiklerne er licenseret med Creative-Commons-licensen CC-BY-NC-SA, der giver ret til at kopiere og videredistribuere artiklerne i ethvert medie eller format, samt bruge artiklerne til ikke-kommercielle formål, forudsat at brugerne krediterer forfatterne.

Das Urheberrecht für Artikel (einschließlich des Urheberrechts für eingereichte und angenommene Manuskripte), die vor dem 1. Januar 2023 in AIS veröffentlicht wurden, liegt bei den jeweiligen Autoren. Diese Artikel sind nicht unter Creative Commons lizenziert. Die Artikel dürfen heruntergeladen und verlinkt- aber ohne Genehmigung der Autoren nicht geteilt oder weiterverbreitet werden.

Das Urheberrecht für Artikel, die nach dem 1. Januar 2023 veröffentlicht sind, liegt bei den jeweiligen Autoren. Die Artikel sind unter der Creative-Commons-Lizenz CC-BY-NC-SA lizenziert, die das Recht einräumt, die Artikel in jedem Medium oder Format zu kopieren und weiterzuverbreiten sowie die Artikel für nicht kommerzielle Zwecke zu verwenden, sofern die Nutzer die Autoren benennen und zitieren.

Indhold/Inhalt

<i>Silja Arnfridardottir Christensen og Simone Nørgaard Mehlsen</i> Korn og arkitektur. Overgangen mellem sten- og bronzealderen ved Revsinggård II . . .	19
<i>Christoph Unglaub, Stefanie Klooß und Ruth Blankenfeldt</i> Ein eisenzeitlicher Hofplatz mit erhaltener nutzungszeitlicher Laufoberfläche in einem Dünenal auf der Insel Amrum (Nebel LA 431)	43
<i>Ruth Blankenfeldt, Stefanie Klooß, Hanna Hadler, Bente Sven Majchczack, Dennis Wilken und Dirk Bienen-Scholt</i> Versunkene Landschaften im Nordfriesischen Watt – Das aktuelle RUNGHOLT-Projekt zur Erforschung von Kulturspuren	59
<i>Martin Egelund Poulsen</i> Halvvejgård og Kongeengen – to nyundersøgte lokaliteter med hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder ved Vejen i Sydjylland. Foreløbige betragtninger . . .	75
<i>Stefanie Schaefer-Di Maida</i> Der Fundplatz von Mang de Bargen – Ein bronzezeitliches Gräberfeld in Schleswig-Holstein.	97
<i>Ingo Lütjens</i> Auswirkungen der »Verursacherarchäologie« auf den Kenntnisstand zu eisenzeitlichen Siedlungen in Schleswig-Holstein	117
<i>Solveig Ketelsen</i> Die Siedlungsstruktur auf Als in der älteren Eisenzeit.	133
<i>Anna Egelund Poulsen og Helene Agerskov Rose</i> Aarupgaard tuegravplads gennem 75 år	155
<i>Almut Fichte</i> Geheimnisvolle Gräben am Nübeler Noor.	167

<i>Ringo Klooß</i> Kurzbericht über die Ausgrabung des kaiser- bis völkerwanderungszeitlichen und wikingerzeitlichen Siedlungsplatzes Hörup LA 28, Kreis Schleswig-Flensburg	185
<i>Tobias Torfing</i> Nye fund af »La Tène«-sværd i Sydvestjylland	193
<i>Daniel Zwick</i> Schiffswracks im schleswig-holsteinischen Wattenmeer: Zum Stand der aktuellen Forschung	207
<i>Jutta Kneisel</i> Illuminiertes Bornhöved – eine außergewöhnliche Hügelkonstruktion der Bronzezeit	223
<i>Anders Hartvig</i> Detektorafsøgning ved Petersborg	241
<i>Eric Müller</i> Eine Siedlungskammer der späten Römischen Kaiser- und Völkerwanderungszeit von Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde.	255
<i>Silke Eisenschmidt</i> Højhave – ein reich ausgestattetes Frauengrab der jüngeren Wikingerzeit bei Hadersleben	273
<i>Valerie Palmowski, Tobias Schade und Moritz Mennenga</i> Untersuchungen zum ländlichen Raum der Wikingerzeit. Ein neuer Fundplatz bei Bohnert (Gem. Kosel)	295
<i>Lars Grundvad</i> Fæstedskatten – oprindelsen	313
<i>Christina Berg</i> Udgravningen i Perlegade og Sønderborgs historie i middelalderen	331
<i>Mads Leen Jensen</i> Den sidste urnegrav fra Tombølgård – en jernaldergrav med træskrin og en bronzealder celt.	345
<i>Forfattere/Autor:innen</i>	365
<i>Index årgange/Jahrgänge 1991–2020</i>	369

Halvvejgård og Kongeengen – to nyundersøgte lokaliteter med hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder ved Vejen i Sydjylland. Foreløbige betragtninger

Martin Egelund Poulsen

Abstract

In the central part of southern Jutland, two settlements with houses from the Late Neolithic and Early Bronze Age have recently been excavated in Vejen. At Halvvejgård and Kongeengen, respectively excavated in 2020 and 2022, seven two-aisled houses from the Late Neolithic and the earliest Bronze Age (c. 2300–1500 BC) were found along with ten three-aisled long-houses from the middle of the Early Bronze Age (c. 1500–1200 BC). Four of the two-aisled houses had sunken-floors, while two houses had wall trenches and represent a rarely excavated two-aisled house-type that sometimes features three-aisled elements. Nine three-aisled houses from the younger settlement had bole-walls, and three of these were of monumental size, measuring 39–45 × 8 m. Observations in some of the postholes clearly support the interpretation as bole-walls. Two of these houses have remarkably early radiocarbon dates, which is relevant in the discussion of the transition between the two- and three-aisled building tradition. The settlements at Halvvejgård and Kongeengen represent new important additions to earlier excavated Late Neolithic and Early Bronze Age settlements in the local area and the region of southern Jutland as well.

*Fig. 1. Vejens centrale beliggenhed i Sydjylland.
Fig. 1. Geographic location of Vejen.*

Indledning

Indenfor det nystartede årti er to nye lokaliteter med et større antal hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder blevet undersøgt på Vejen-egnen i Sydjylland. Årsagen er moderne byggeprojekter, der i denne ombæring skal udvide eksisterende boligkvarterer. Lokaliteterne er Halvvejgård i den sydøstlige udkant af Vejen samt

Kongeengen, der ligger ca. 2,5 km længere mod vest. De to nyudgravede udstykningsarealer udgør begge vigtige nye brikker i vores forståelse af bebyggelsen i senneolitikum og ældre bronzealder, da de har bidraget med nye indblik i sjældne hustyper og flere arkitektoniske detaljer. Derudover kan de to lokaliteter bidrage til diskussionen om overgangen fra den to- til treskibede byggekik.

En lokal undersøgelsehistorik om bebyggelsen fra senneolitikum og ældre bronzealder

Før begyndelsen af 1990'erne var hustomter fra tidsrummet i fokus en stor sjældenhed i Syd- og Midtjylland. Der skulle man søge i andre egne af Jylland, hvis man ville udvide sit kendskab derom, som f.eks. det nordvestlige Sønderjylland, de nordligere vestkystegne, Limfjordsområdet og Djursland (BECKER 1968; BOAS 1986; 1991; ETHELBERG 1987; JENSEN 1973). Men fra 1992–1993 tog udviklingen fart, da E20-motorvejen mellem Kolding og Esbjerg skulle etableres. Her stødte man på en lang række pladser med mange husfund fra blandt andet senneolitikum og bronzealderen (RINDEL 1992; 1993). Efter nogle år med lavt blus på udgravningsfronten kom der atter gang i sagerne fra midten af 00'erne, hvor Vejen Kommune begyndte at satse på storudstykningsarealer af bolig- og industrigrunde. Det gav mulighed for at undersøge langt større arealer end tidligere, hvilket ofte resulterede i afdækningen af hele bebyggelsesenheder. Her fik vi indblik i bosættelsernes struktur, indretning, økonomi og andre aspekter. Udviklingen fortsatte mere eller mindre kontinuerligt op til 2012. Herefter kom nogle år med stilhed for stormen, som atter blæste op i slutningen af 2010'erne og endnu ikke er aftaget. Årene

med omfattende feltundersøgelser og kortvarige pauser gav tid til fordybelse i de foreløbige udgravningsresultater, og her opstod mulighed for museets feltarkæologer at lave forskningsarbejde, gerne i tværfagligt samarbejde med arkæobotanikken (f.eks. ANDREASEN 2011; GRUNDTVAD et al. 2015; POULSEN/DOLLAR 2015; POULSEN 2017). Lokalområdet mellem det nuværende Vejen/Askov og Kongeådalene har spillet en fremtrædende rolle i udforskningen af bebyggelsen fra sen yngre stenalder og bronzealder. Anlæggelsen af de store boligkvarterer Mannehøj/Kongehøj og Kongevænget har resulteret i undersøgelsen af mere end 7 hektar, hvorfra 85 hustomter kendes fra tidsrummet ca. 2500–500 f.Kr.

De seneste undersøgelsesresultater

De to nye udstykningsgrunde, der har leveret husmateriale fra senneolitikum (SN) og ældre bronzealder (ÆBA), ligger som nævnt begge i Vejens sydlige udkant i en afstand på 2,5 km fra hinanden. De lå synligt i terrænet på hver deres sandede højdedrag nord for Kongeådalene nær oldtidsvejsystemer, som ifølge gravhøjene fra sen yngre stenalder og ældre bronzealder, formodes at have eksisteret, da pladsernes langhuse prægede terrænet (Fig. 2). På Halvvejgård i øst var der tale om et samlet areal på 9123 m², mens Kongeengens udgravningsareal dækkede i alt 5294 m². Den mest iøjnefaldende forskel mellem de to lokaliteter er ÆBA-hustomternes indbyrdes placering, hvor de ligger relativt spredt på den østlige lokalitet, mens de har en mere klyngeagtig placering i vest, hvor nogle af husene overlapper hinanden (Fig. 3; 7). Lokolgeografisk repræsenterer Halvvejgård en helt ny lokalitet, hvorimod Kongeengen blot er en ny del af et velkendt bebyggelseskompleks.

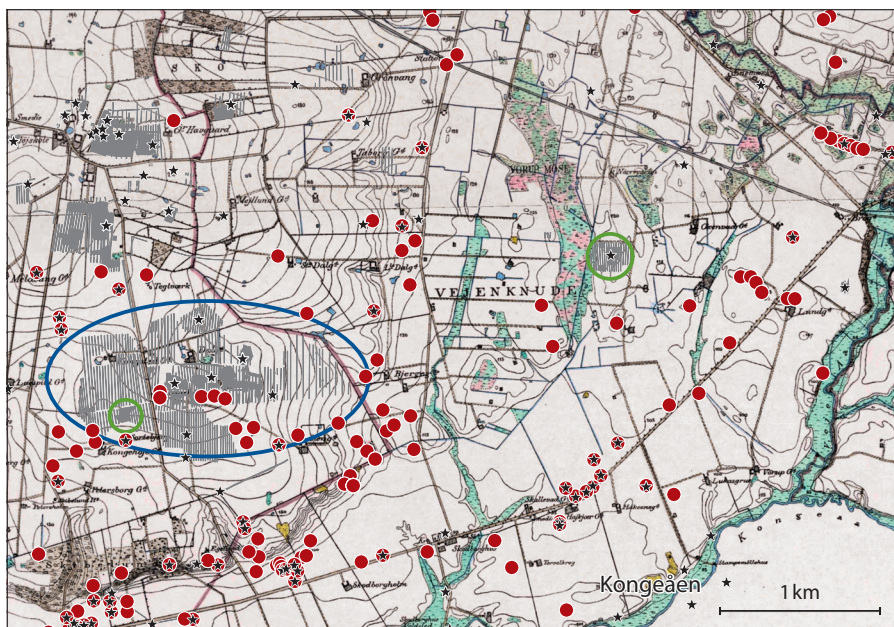

Fig. 2. De to nyundersøgte lokaliteter Halvvejgård og Kongeengen angivet med grønt på Højt Målebordsblad. De tidligere undersøgelser i lokalområdet er vist med gråt. Det store bebyggelseskompleks med hovedlokaliteterne Kongehøj, Mannehøjgård og Kongeengen er indrammet i blå. Røde cirkler er gravhøje, der primært må tilskrives sen yngre stenalder og ældre bronzealder.

Fig. 2. Map from the late 19th century showing the recently excavated sites of Halvvejgård and Kongeengen (marked in green), while earlier excavations in the local area are marked in grey. The large settlement complex with the sites of Kongehøj, Mannehøjgård and Kongeengen is marked in blue. The red circles are barrows from mainly the later Neolithic and Early Bronze Age (graphics: S. R. Doller after Fund og Fortidsminder).

Et stort antal jordprøver blev udtaget fra husenes stolpehuller samt nogle kornholdige gruber. Det floterede materiale fra Halvvejgård er for nyligt blevet ¹⁴C-dateret, mens Kongeengens materiale endnu afventer ¹⁴C-resultater fra AMS-laboratoriet ved Aarhus Universitet. Her kan læseren med rette indvende, at nærværende artikel er skrevet for tidligt i processen, men som det fremgår af titlen, er der tale

om foreløbige betragtninger. Erfaringsmæssigt stemmer ¹⁴C-resultaterne godt overens med de forudgående hustypologiske dateringer. Desuden har de mere almindelige hustomter, som omtales i artiklen (de treskibede ÆBA-bulvægshuse), efterhånden et ret solidt dateringsgrundlag på landsplan. Dog skulle det vise sig, at to nydaterede hustomter afveg en smule fra normen, som det vil fremgå nedenfor.

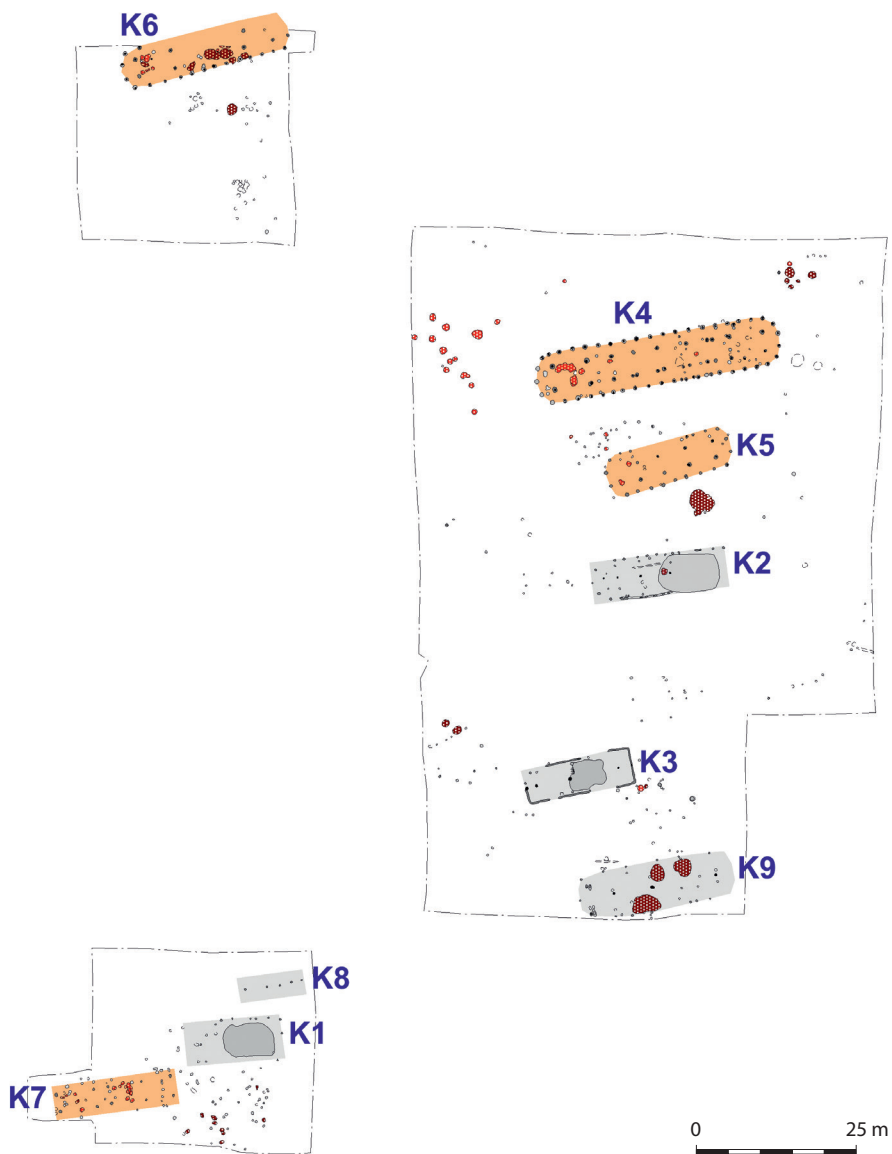

Fig. 3. Plan over Halvvejgård-lokaliteten med de 5 toskibede huse angivet med gråt og de 4 treskibede langhuse markeret i orange.

Fig. 3. The Halvvejgård settlement with the five two-aisled houses marked in grey and the four three-aisled longhouses marked in orange.

Halvvejgård – fra varierende midtsulehuse til regelrette treskibede bulvægshuse

Denne lokalitet blev forundersøgt i maj 2020, hvor et område på knap 5 hektar i den sydøstlige udkant af Vejen skulle udstykkes til private boligparceller. Herefter blev tre arealer udvalgt til egentlig undersøgelse i form af et større østligt felt på ca. 7000 m² og to mindre vestlige felter på hver ca. 1000 m² (Fig. 3). Mere nøjagtigt var det samlede udgravningsareal 9123 m² stort, og feltundersøgelsen blev gennemført i november–december 2020. Det ældste indslag på Halvvejgård er 5 toskibede hustomter fra SN/ÆBA I, hvor to har forsænket gulv i øst (K1–2), mens et har kulturlagsplamag ved midten og vægge bestående af grøftforløb (K3). Et langhus uden forsænkning er bemærkelsesværdigt bredt og har afrundet gavl (K9), mens det femte kun har midtsulerækken bevareret (K8). Denne dårligt bevarede hustomt lå få meter nord for det forsænkede K1, og syd for denne lå en anlægskoncentration (Fig. 3), som rummede et muligt sjette eksempel på en toskibet hustomt, men her var kun tre tagstolpehuller tilbage. I det følgende skal opmærksomheden rettes på de mere velbevarede hustomter.

K1 er egentlig ikke særlig velbevaret, da forsænkningen kun var maksimalt 20 cm dyb, og de tilknyttede stolpehuller var blot sporadisk til stede i form af et potentielt tagstolpehul vest for det forsænkede gulv samt en række vægstolpehuller langs nordsiden af forsænkningen. Men netop denne fragmenterede tilstand er karakteristisk for de toskibede huse med forsænket gulv i Sydjylland (DOLLAR 2013). Selvom bevaringsgraden er beskeden, rummer disse hustomter ofte ardspejler, der ligger forsejlet under forsænkningens fylden. Her

er typisk tale om ensrettede og tætliggende furer med samme orientering som husets længderetning (POULSEN/DOLLAR 2019, 348). Dette fænomen var også til stede under forsænkningen i K1 fra Halvvejgård. Ardspejler på nedgravede husgulve kendes desuden i stort antal fra andre jyske lokaliteter med SN-bebyggelse (f.eks. MIKKELSEN 2019, 227; SARAUEW 2006, 39; SIMONSEN 2017, 79). Hvor hustomten K1 er repræsentativ for hovedparten af Myrhøj-typens huse i Sydjylland med sin ringe bevaringsgrad, er tre af toskibsbygningerne fra Halvvejgård mere sjældne.

K2 havde tilstrækkeligt mange stolpehuller bevaret til en omtrentlig afgørelse af langhusets dimensioner, selvom østgavlen mangledede. Således var det omtrent 21 m langt og 6,5 m bredt. Det forsænkede gulv i østenden havde en maksimaldybde på 40 cm og dækkede en flade på ca. 9,5 × 6 m. I modsætning til K1 forsejlede opfyldningsjorden ingen ardspejler, men i vestenden af det neddybede gulv lå en ca. 60 cm dyb fladbundet grube (Fig. 4), der kan afspejle en forrådsbeholder eller andre former for opbevaring. Desværre rummede gruben ingen makrofossiler, som kunne informere nærmere om funktion og anvendelse (SMEDS 2021). Fire tagstolpehuller langs midteraksen havde dybder på 42–62 cm. Stolperne i vægforløbet var som forventet mere overfladisk funderet med dybder på primært 10–30 cm, og den mulige vægggrøftsrest i den sydlige langside var kun synlig i overfladen. Langs syd- og østsiden af forsænkningen var stolpeforløbet tilsyneladende forsvundet (Fig. 4). Indenfor langvæggene fandtes 8 stolpehuller, der kan tolkes som støttelementer til taget eller til et loft/øvre etage. Dog var de noget uregelmæssigt placeret, og stolpehullet i forsænkningen mellem den

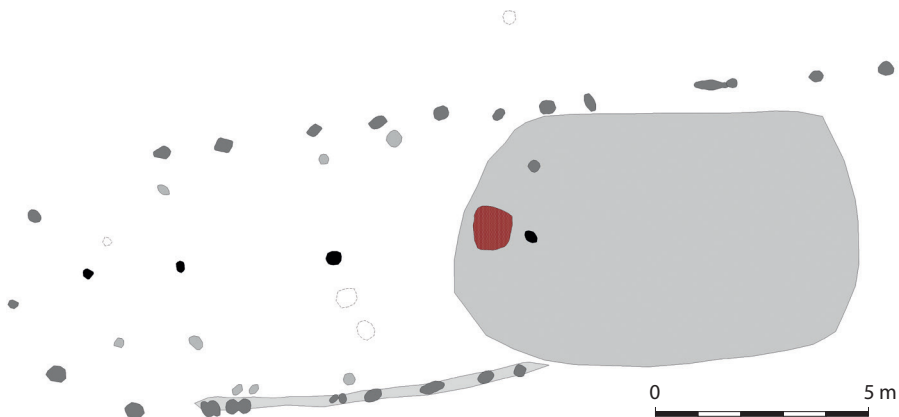

Fig. 4. Plan over K2 fra Halvvejgård. Dette toskibede langhus med forsænket østdel var pladsens velbevarede eksemplar af Myrhøj-typen. Her var det nedgravede gulv væsentligt dybere end pladsens øvrige forsænkingsrester, og vægforløbet samt en midterække af dybt funderede tagstolpehuller var til stede.

Fig. 4. The sunken-floor house K2 from Halvvejgård. This two-aisled longhouse was clearly the most well-preserved example of the Myrhøj-type, as the sunken-floor was much deeper than the other depressions from the site, and the postholes from the wall construction were preserved along with a central row of deeply embedded roof-bearing postholes.

østligste midtsule og nordvæggen var ikke mindre end 76 cm dyb. To af de indre stolpehuller i vestenden har ligefrem karakter af et tagstolpesæt. Ligesom K1 rummede forsækningsfylden groftmagret keramik af SN-karakter, og ¹⁴C-resultaterne fra K2 henviser entydigt til periodens senere del (AAR 35173–35175, se Tab. 1 nedenfor).

Den svage antydning af en væggroftsrest i K2 kan på ingen måde måle sig med K3, som er et rigtigt toskibet væggroftshus på 17 × 6 m, der lå 23 m syd for K2. I vest- og centraldelen lå grøftforløbenes dybder på ca. 20–35 cm. Vestenden var dog dårligere bevaret, hvor nordvesthjørnet er helt forsvundet (Fig. 5). De tre øvrige åbninger i væggroftforløbet tolkes derimod som indgangspartier, for her var de tilstødende grøftender dybe eller ligefrem afsluttet af

et markant stolpehul. Den vestlige 1,3 m brede åbning har karakter af en ordinær dørindgang, hvorimod det østlige modstillede indgangsparti, med en bredde på ca. 4 m, har karakter af en vognport. Delvist indenfor denne markante åbning lå en plamag af kulturjord på knap 6 × 4,5 m. Den blev tolket som en forsækningsrest, selvom maksimaldybden kun måler 14 cm. Fyldkarakteren var mere diffus og mindre nedgravningsagtig i forhold til forsænkningerne i K1–2. Derfor kan det ikke udelukkes, at kulturjordsplamagen i K3 repræsenterer et velbefærdet og nedslidt areal i langhuset. Under plamagen dukkede ardspor op, hvilket må betyde, at arealet blev dyrket efter husets nedrivning. Det tagbærende element i K3 bestod af 5 stolpehuller langs midteraksen, hvor de tre var placeret

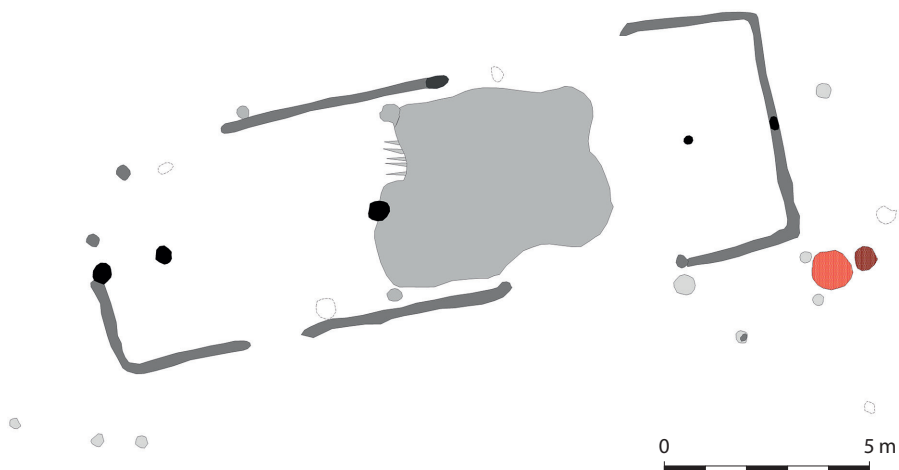

Fig. 5. Plan over K3 fra Halvvejgård. Her er tale om et rent toskibet væggroftshus, der rummer en kulturlagsplamage ved midten med underliggende ardsfor. Fotoet viser hustomten i udgravet tilstand, hvor ardsforene skimtes ved den korsformede jordbalk i midten.

Fig. 5. The wall trench house K3 from Halvvejgård was a two-aisled longhouse with a culture layer at the central part containing ard-furrows. The photo shows K3 after excavation with these ard-furrows still visible in the sub-soil (drone photo: C. Thomsen).

i indearealet, mens et markant stolpehul lå midt i hver gavlen. Der er således tale om et rent toskibet væggroftshus uden treskibede elementer, som ellers kendes fra andre væggroftshuse af »Vestervang-typen« (HERTZ 1997; POULSEN/GRUNDTVAD 2015). Som det fremgår nedenfor, er et nyt eksempel på denne hybridform dukket op på Kongeengen, selvom karakteren dog er anderledes. ¹⁴C-dateringerne fra K3 overlapper ikke helt, men de henviser alle til SN og ÆBA I (AAR 35170–35172, Tab. 1).

Toskibede væggroftshuse er stadigvæk et sjældent indslag på landsplan, og hovedparten udgør en sen undertype af det neolitiske midtsulehus, da de ofte dateres til sen SN II og ÆBA I (ca. 1800–1500 f.Kr.). Det sidste toskibede hus fra Halvvejgård, som fortjener nærmere omtale er K9, som lå blot 12 m syd for K3 med samme orientering. Med sin store bredde og afrundede gavle minder dette hus om de yngre treskibede bulvægshuse, hvorfor K9 typologisk set kan være pladsens yngste midtsulehus. Længden på K9 er mindst 21 m. Det nøjagtige mål kendes ikke, eftersom østgavlen er forsvundet. Bredden lå på næsten 8 m, hvilket er noget usædvanligt for toskibede huse af middelstørrelse, selvom K9 teoretisk set kan have fortsat længere mod øst. Tre store kornholdige gruber lå i husets indeareal og kunne derfor afspejle samtidige aktiviteter, men placeringen forekommer lidt upraktisk, og gruberne dækker en uhensigtsmæssig stor del af gulvarealet (Fig. 3). De tre anlæg skal måske hellere tilskrives det nærliggende væggroftshus K3. I pladsens modsatte nordende fandtes endnu en koncentration af kornholdige gruber omtrent 5 m udenfor nordøsthjørnet af ÆBA-huset K4 (Fig. 3), men disse anlæg viste sig at være betydeligt ældre end det treskibede storhus, da ¹⁴C-dateringerne henviser til SN I–II (Tab. 1). Dette er

blot en påmindelse om, hvor hyppigt funktionsgruber optræder på SN-bopladser i forhold til ÆBA-kontekster i Jylland, hvor korn-/forrådsgruber forekommer meget sjældnere. Her synes en indretningsmæssig ændring således at finde sted, hvor forrådet i højere grad bringes ind i langhusene, når vi er oppe i ÆBA II–III (f. eks. ANDREASEN 2011; ROBINSON 2000).

Det yngre indslag på Halvvejgård re-præsenteres af fire treskibede langhuse, hvor de tre nordlige eksempler er bulvægshuse med afrundede gavle (K4–6). Således er der tale om den regelrette grundplan, der var så karakteristisk for bebyggelsen i Jylland vest for ungmorænen gennem periode II og første halvdel af periode III (1500–1200 f.Kr.). Den treskibede langhustomt i sydvesthjørnet (K7 – se Fig. 3), havde et meget fragmentarisk bevaret vægforløb. Muligvis handler det om et nedpløjet bulvægshus, eller mere sandsynligt det yngste indslag af treskibede huse på pladsen. Det kan være opført i tiden, hvor den tømmerkrævende byggeskik var ved at blive opgivet. Desværre informerede ¹⁴C-resultaterne ikke nærmere om dette, da de pegede på forskellige perioder (fra SN II til ÆBA III, AAR 35164–35166, Tab. 1). Derfor skal fokus i det følgende rettes på to af lokalitetens øvrige treskibede hustomter i form af det største langhus K4 på 39 × 8 m og det næststørste bulvægshus K6 på ca. 26 × 6,5 m, hvor sidstnævnte lå delvist under en eksisterende vejskrænt i nordvesthjørnet (Fig. 3) og kunne derfor ikke afdækkes i sin helhed. Det lille langhus K5, hvor den mest velbevarede yngre byggefase målte 20 × 6,5 m, kan være en sidebygning tilhørende storhuset K4. Dette er naturligvis usikkert, men der kendes efterhånden flere eksempler fra Jylland, hvor store bulvægshuse flankeres af mindre bygninger af samme

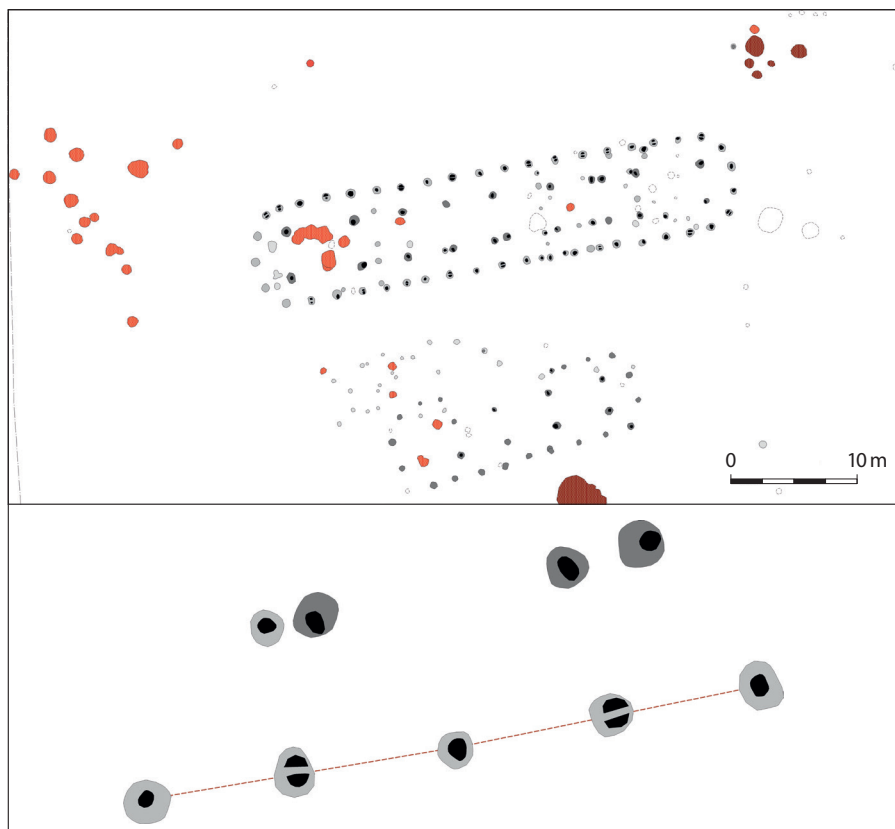

Fig. 6. Plan over det treskibede bulvægshus K4 med omgivende aktivitetsspor. Det måler 39×8 m og er dermed den største bygning på Halvvejgård med sine omtrent 312 m^2 . 5 m ud for langhusets nordøsthjørne ses korngrubeansamlingen, mens kogestensgruberne primært var placeret i langhusets vestende samt 10 m udenfor vestgavlen. Det lille flerfasede langhus K5, der repræsenterer samme treskibede hustype som K4, lå 5–9 m længere mod syd og afspejler muligvis en tilhørende økonomibygning. Forneeden ses et udsnit af sydlangvæggen i K4, hvor dobbeltstolpespor veksler med enkeltstolpespor.

Fig. 6. The three-aisled and bole-walled longhouse K4 with surrounding features. With a size of 39×8 m (c. 312 m^2) it represents the largest building at Halvvejgård. A concentration of pits containing charred grains was found 5 m outside the north-eastern corner of K4, while the cooking-pits were mainly found in the western end of the longhouse and further 10 m outside its western gable. The small multi-phased longhouse K5 represents the same house-type as K4. It was found 5–9 m further south and may reflect a contemporary economy-building. Furthermore, a part of the southern wall of K4 is seen below, showing traces of double- and single-posts replacing each other.

type, og i lokalområdet foreligger endda et eksempel fra Kongehøj II, hvor begge er ¹⁴C-dateret til samme århundrede (POULSEN/DOLLAR 2015, 8). Desværre var K5 fra Halvvejgård med sit yderst beskedne makrofossilmateriale uegnet til ¹⁴C-datering (SMEDS 2021).

K4 og K6 må betegnes som klassiske treskibede ÆBA-langhuse med de markant afrundede gavle, den store indbyrdes afstand mellem væg- og gavlstolpehuller (på generelt ca. 2 m), en kogegrubeklynge i vestenden samt dobbeltstolpespor i flere vægstolpehuller, der antyder plankevægge pga. den rektangulære/langovale fyld mellem de to stolpeaftryk, som følger langvæggenes og gavlenes retning. Det er naturligvis heldige omstændigheder, der gør iagttagelsesforholdene så gode, for ofte kan fylden i stolpehullerne være så bioturberet, at stolpesporene er ødelagt. Men her skal ikke redegøres nærmere for den karakteristiske jyske ÆBA-hustype, da dette efterhånden er gjort i flere omberinger (ETHELBERG 2000, 173 ff.; POULSEN 2021). En del stolpeudskiftninger har tilsyneladende fundet sted i K4's centrale og østlige del (Fig. 6), hvilket viser, at reparationer og mindre ombygninger blev foretaget i husets funktionstid. Alternativt repræsenterer nogle af stolpehullerne resterne af en lille treskibet hustomt, der enten pre- eller post-daterer K4, for dette fænomen synes at optræde i andre monumentale ÆBA-huse fra Syd- og Sønderjylland (ETHELBERG 2000, 204; GRUNDTVAD 2022, 60 ff.; POULSEN/DOLLAR 2015, 10). Dog tolkes det sønderjyske eksempel som en stolpebygget staldindretning (ETHELBERG 2000, 192 ff.), hvilket i så fald er et unikt eksempel, eftersom båseskillevægge normalt kendes som smalle grøfter. Staldindikatorer kunne ikke påvises i K4 eller andre hustomter på Halvvejgård eller

Kongeengen. Til gengæld gemte det store langhus på en hidtil uset detalje i bulvægskonstruktionen. Flere steder i langvægforløbene var det tydeligt, at vægstolpehullerne skiftevis rummede dobbelt- og enkeltstolpespor (Fig. 6). Dette tyder på planker af længder på omtrent 4 m, der ved midten var kilet ind mellem to stolper, hvorimod plankeenderne var notet fast til de tilstødende enkeltstolper.

Et kursorisk gennemsyn af makrofossilmaterialet fra Halvvejgård viste, at K4 og de øvrige hustomter var ret fattige på forkullet korn og andre planterester (SMEDS 2021). Fra det store langhus blev der udtaget jordprøver fra samtlige enkelt- og dobbeltstolpespor for bl. a. at afklare, om der er forskel i indholdet på inder- og ydersiden af plankevæggene. Men dette kunne desværre ikke belyses nærmere pga. det meget sparsomme indhold. Dermed står storhuset i kontrast til andre langhustomter i lokalområdet syd for Vejen. Omtrent 2 km vest for Halvvejgård – på Kongehøj II i det store bebyggelseskompleks fra SN og ÆBA nordøst for Kongeengen – blev der i 4 ud af 10 treskibede bulvægshuse fundet store kornmængder inde i husene. Her lå materialet primært opbevaret i de østlige gavlrums (ANDREASEN 2011, 23). Disse hustomter blev ¹⁴C-dateret til det 14. årh. f.Kr. (POULSEN/DOLLAR 2015, 7–8). Kornindslaget på Halvvejgård er tilsyneladende senneolitisk og repræsenteret i de nævnte grubeklynger i nord- og sydenden af det store østfelt (Fig. 3). Selvom det makrofossile indhold i de treskibede langhuse var beskedent, var det trods alt muligt at ¹⁴C-datere K4 og K6. Førstnævnte fik to dateringer til ÆBA II, mens den tredje henviste til SN II. Her må de to overlappende sene dateringer være reelle (AAR 35177–35178, Tab. 1), da K4 hustypologisk set repræsenterer

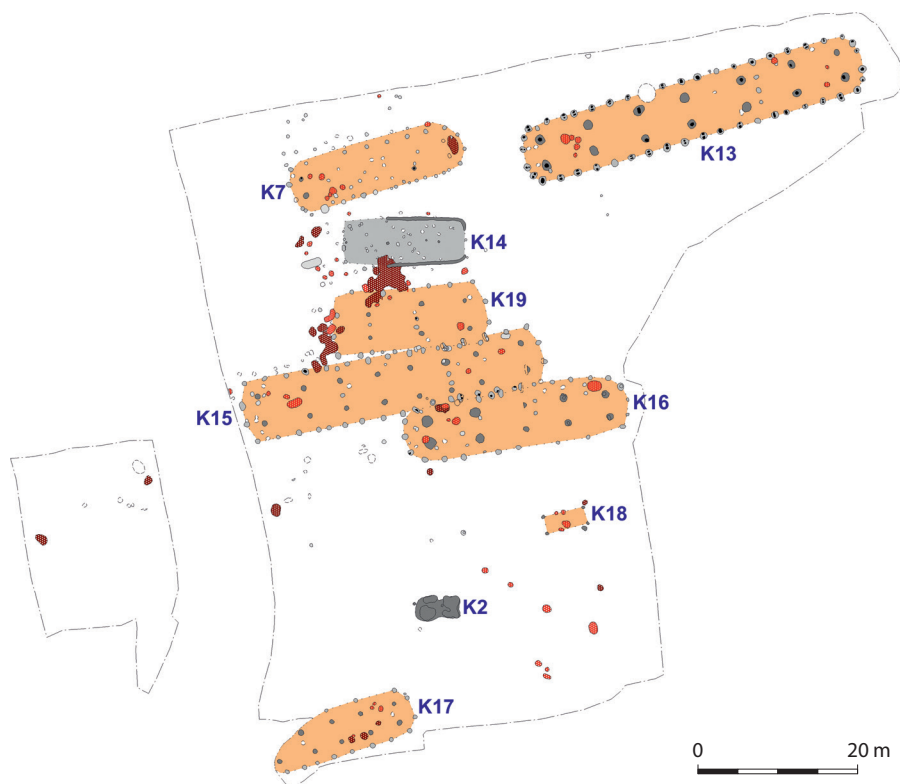

Fig. 7. Plan over Kongeengen med den toskibede forsænkning og væggroftshuset angivet med gråt samt de 6 treskibede bulvægshuse og en lille økonomibygnning markeret i orange.
 Fig. 7. The Kongeengen settlement with the two-aisled sunken-floor house and the wall trench house marked in grey, while six three-aisled and bole-walled longhouses are marked in orange together with a small economy-building.

et klassisk periode II-langhus. Det mindre langhus K6 ved vejkannten i nordvest tilhører nøjagtigt samme huskategori. Men her overraskede ^{14}C -resultaterne, da to overlappende dateringer peger på ÆBA I (AAR 35161–35162), mens den tredje ligger i overgangsfasen mellem SN II og ÆBA I (AAR 35163, Tab. 1). Fra Kongeengen foreligger ^{14}C -resultaterne endnu ikke

i skrivende stund (november 2022), men et treskibet bulvægshus (K9) fra en tidligere udgravningskampagne foretaget i 2019 har i mellemtiden fået tre ^{14}C -dateringer til overgangen ÆBA I–II, mens en fjerde datering henviser til overgangen SN II–ÆBA I (AAR 34564–34567, Tab. 1). Disse tidlige dateringer skal drøftes nærmere nedenfor i artiklens perspektiverende afsnit.

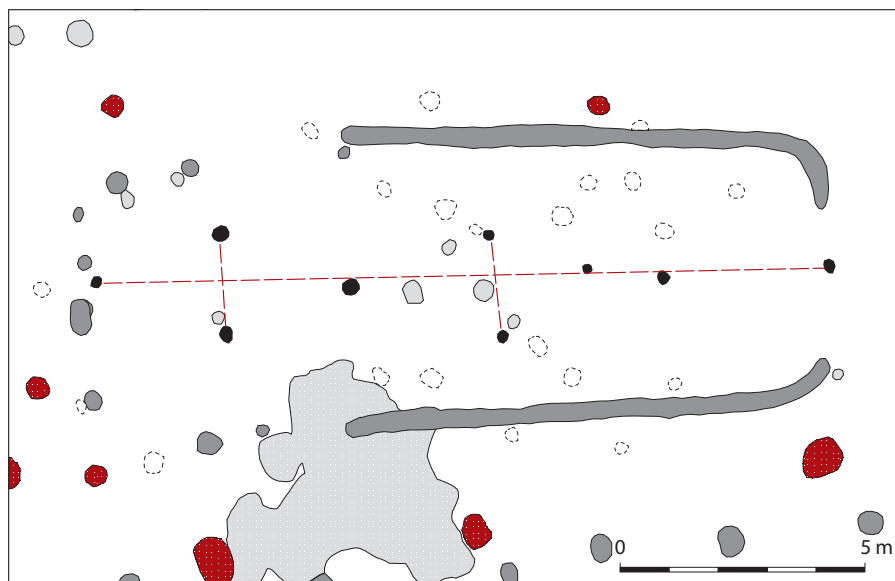

Fig. 8. Plan over K14 fra Kongeengen. Her er tale om et toskibet væggrøftshus, der rummer treskibede elementer i form af stolpesæt.

Fig. 8. K14 at Kongeengen was a two-aisled wall trench house with a combined three-aisled construction.

Kongeengen – forsænkingsrest, hybridhus med væggrøft og treskibede bulvægshuse

Selvom denne lokalitet repræsenterer den nyeste undersøgelse, blev bebyggelsen opdaget allerede i 2014, hvor museet foretog en forundersøgelse af knap 23 hektar på vestsiden af Øster Skibelundvej, hvorefter det nuværende boligkvarter Kongevænget blev etableret. Sydenden af dette kæmpeareal bød på tre klynger af bebyggelseslevn fra SN og ÆBA, og disse arealer kunne dermed ikke frigives til byggeri (POULSEN 2014 a). Vejen Kommune er bygherre på projektet, og i første omgang valgte de at etablere grønne områder på de fundrige

pladser. Grundene nord herfor blev dog hurtigt solgt, hvorfor man i 2019 alligevel valgte at opføre boliger på en mindre del af den ikke-frigivede zone. I den anledning rykkede museet ud og undersøgte bl. a. to mindre treskibede ÆBA-bulvægshuse på to småarealer (norddelen af felt B og felt C, POULSEN 2019), der ligger ca. 200 m nordvest for den aktuelle undersøgelse (felt A). Det samme skete senere for det fundrige areal i øst, hvor kommunen i 2021 besluttede også at opføre boliger netop her, hvor museet således undersøgte lidt over en halv hektar i starten af 2022. Kongeengen anvendes her primært som sammenligningsmateriale til Halvvejgård-bebyggelsen.

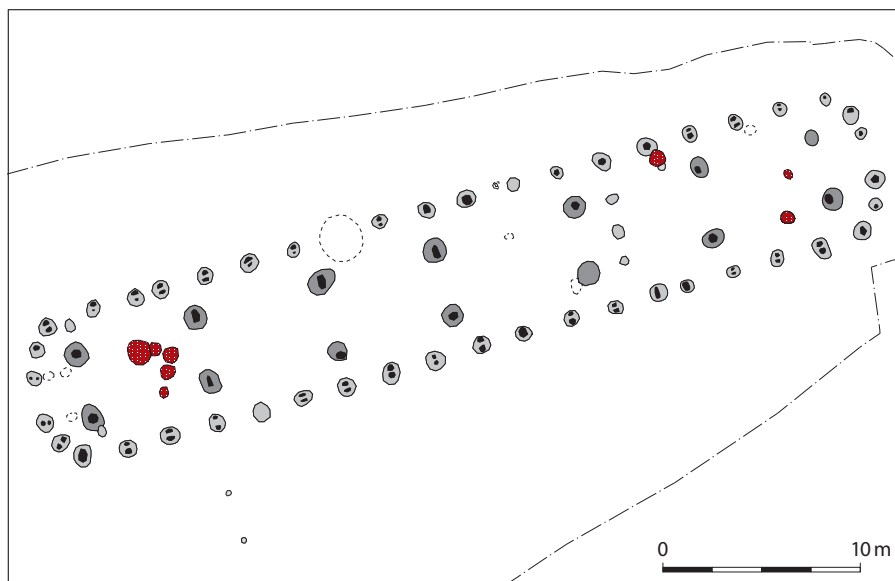

Fig. 9. Plan over det treskibede bulvægshus K13 fra Kongeengen. Med sine dimensioner på $44,5 \times 8$ m og dermed ca. 356 m^2 er dette treskibede bulvægshus pladsens og lokalområdets største forhistoriske bygning. Her er stolpespor ligeledes bevaret i mange anlæg, og væggenes jordgravede del kan oprindeligt have bestået af dobbeltstolpeforløb hele vejen rundt.

Fig. 9. The three-aisled and bole-walled longhouse K13. With dimensions of $44,5 \times 8$ m (c. 356 m^2) it represents the largest prehistoric building at Kongeengen and the local area as well. Here, the wall construction seems to be characterized by double-posts.

Den umiddelbart ældste hustomt på pladsen repræsenteres af et dårligt bevaret toskibet hus med forsænkning (K2, Fig. 7). Det målte i sin kritiske tilstand ca. 6×3 m, og den forsænkede gulvrest var kun 10–15 cm dyb. I og ved denne fandtes to ensartede tagstolpehuller med dybder på 20–25 cm. Meget mere kan ikke berettes om denne stærkt dyrkningstruede hustomt, men 180 m længere mod vest afslørede forundersøgelsen 4 huse med forsænket gulv (K3–6), og her var bevaringstilstanden meget bedre – eller det handlede oprindeligt om større og dybere funderede

huse (POULSEN 2014 a, 12 ff.). I tre tilfælde er der tale om store forsænkninger på op til $10\text{--}12,5 \times 5\text{--}6,5$ m (de ikke-forsænkede dele af husene blev ikke afdækket). Et prøvehul i fylden til et af de nedgravede gulve viste en dybde på 30 cm, og i bunden var et tyndt lag af forkullet organisk materiale til stede. Indtil videre ligger disse velbevarede hustomter i grønt område og skal derfor ikke undersøges nærmere, medmindre byggeplanerne ændres endnu en gang.

Den næstældste bygning på Kongeengen er det toskibede væggrøftshus K14, som målte $15,5 \times 6$ m. Det skiller sig på

flere måder væsentligt ud i forhold til K3-huset fra Halvvejgård. Her er formen mere langoval med let afrundede gavle, og et treskibet element i form af to stolpesæt er til stede i vestenden og ved midten (Fig. 8). De 3–4 tagstolpehuller langs midteraksen er 20–28 cm dybe, mens de 4 pardannende stolpehuller er lidt dybere (25–33 cm). De to væggroftforløb er bastante, ligesom i hovedparten af K3 fra Halvvejgård, med dybder på 25–40 cm. Begge væggroftshuse udviser på hver deres måde visse ligheder med de to hustomter fra Vestervang i den nordlige udkant af Vejen, der blev udgravet tilbage i 90'erne og 00'erne (HERTZ 1997; POULSEN/GRUNDTVAD 2015). Størrelsesmæssigt ligger de fire væggroftshuse tæt på hinanden, og eksemplet fra Halvvejgård har den samme rektangulære karakter med skarpe hjørner, mens Kongeengens eksemplar rummer et tagbærende hybridelement ligesom begge Vestervang-huse, om end karakteren er anderledes. Umiddelbart er det K3 fra Halvvejgård, der kommer tættest på de gammelkendte og usædvanligt velbevarede langhuse.

Det nyundersøgte areal på Kongeengen blev for alvor bebygget i løbet af ÆBA, hvor seks treskibede langhuse af bulvægstypen blev opført. De tre midterste eksempler danner klynge og overlapper delvist hinanden (Fig. 9). To af husene har monumentale dimensioner, hvor K13 i nordøsthjørnet måler 44,5 × 8 m, mens K15 i klyngen måler 38,5 × 7,5 m. Sidstnævnte ligger størrelsesmæssigt tæt på det største Halvvejgård-hus, mens førstnævnte slår den hidtidige længderekord i hele lokalområdet. K16 har en standardstørrelse for ÆBA-huse med sine 28 × 7,5 m, mens de tre sidste (K7, K17 og K19) er små og måler 18,5–22 × 6–7,5 m. Det dårligst bevarede eksempel er K7

i nordvesthjørnet, som rummer mindst to byggefaser. Dermed minder det meget om K5 fra Halvvejgård, og huset kan være en sidebygning tilhørende K13 eller K15. Samme forhold kunne være tilfældet med K16 som potentielt hovedhus og K19 som tilhørende sekundærbygning (Fig. 7). I fire tilfælde er kogestensgruber placeret i vestenden (K7, K13 og K15–16), hvor de to største langhuse muligvis også havde grubeansamlinger i østenden, selvom her kun var et par dårligt bevarede kogegrubebunde tilbage. Men det lille K17 i sydvesthjørnet havde kogestensgruber i den østlige afdeling. Stolpesporene var bedst bevaret i storhuset K13 (Fig. 9), og her rummede stolpehullerne i vægforløbet overvejende dobbeltstolpespor, hvor det således er muligt, at det jordgravede tømmer i langvægge og gavle oprindeligt bestod af dobbeltstolpesætninger hele vejen rundt i modsætning til K4 på Halvvejgård. Et særtræk i K13 er gavlenderne, som har anderledes karakter i forhold til de øvrige bulvægshuse på pladsen og i lokalområdet. Her stod stolperne usædvanligt tæt (ca. 1 m fra hinanden) på nær i midten, hvor afstanden er 2 m. Dette tyder på en bred indgang midt i hver gavl (Fig. 9). Et andet bemærkelsesværdigt træk er de meget brede tagstolpehuller, som var overraskende overfladisk nedgravede i forhold til væg- og især gavlstolperne. I de øvrige bulvægshuse var forholdet omvendt, hvor tagstolperne var en smule dybere funderet. Dette træk med et solidt nedgravet vægstolpeforløb, der enten overgår eller næsten sidestilles tagstolpedybden, skulle netop være karakteristisk for periode II. Vægforløbet blev efterhånden lavere funderet i forhold til den tagbærende konstruktion i de efterfølgende århundreder (ETHELBERG 2000, 186), en træk der sidenhen har fået ¹⁴C-dateringsmæssig

støtte fra diverse jyske bronzealderlokaliteter (f. eks. BECH/OLSEN 2013, 12). Det ovenfor nævnte treskibede bulvægshus K9 på 17 × 6 m, der blev undersøgt i 2019 og lå ca. 200 m nordvest for Kongeengens aktuelle felt del fik som nævnt tre enslydende ¹⁴C-resultater til overgangen mellem ÆBA I og II (Tab. 1). Dette hus havde et vægforløb, der var lige så dybt funderet som den indre tagbærende konstruktion (POULSEN 2019, 14). Her bliver det interessant at se, om K13 ligeledes får overraskende tidlige dateringsresultater.

De to nye lokaliteters betydning i en bredere kontekst

Den toskibede horisont rummer en interessant mangfoldighed af forskellige husvarianter, hvor nye karakteristika i konstruktionsdetaljer ofte dukker op, når et nyt udgravningsfelt åbnes. Fra Halvvejgård og Kongeengen fik vi 4 nye toskibede bygninger med hver deres særtræk i grundplanerne (K2–3, K9 og K14). Det er primært Myrhøj-typens hustomter med forsænket gulv i østdelen, der giver indtryk af nogenlunde faste retningslinjer til arkitektur og indretning, selvom en langt større oprindelig variation kan have præget det arkæologisk usynlige billede over undergrundsniveau. De to overfladisk bevarede toskibede/forsænkede hustomter K1 fra Halvvejgård og K2 fra Kongeengen repræsenterer de mest almindelige midtsulehusfund fra SN/ÆBA I i Jyllands sydlige halvdel. K2 fra Halvvejgård var dybere funderet og dermed mere velbevaret, men afspejler også en almindelig variant, som dog optræder hyppigere i den nordligere del af Jylland. Der var tale om et større og mere bastant hus i forhold til de to førstnævnte, men også i sammenligning med

de 22 øvrige forsænkede midtsulehustomter på lokalegnen (Kongehøj-/Mannehøjgård-komplekset). K2 fra Halvvejgård har dog tre paralleller i form af de nævnte storforsænkninger på Kongeengens fundrige vestfelt, der indtil videre ligger i grønt område. Myrhøj-typens hustomter repræsenterer et jysk fænomen, for de er hidtil enten fraværende eller optræder meget sjældent syd for den dansk-tyske grænse og på de østdanske øer (DONAT 2018, 25 ff.; RUNGE/LUNDØ 2019, 143). I Mellem- og især Sydsverige forekommer de hyppigere (BJÖRHEM/SÄFVESTAD 1989, 60 ff.; TESCH 1993; WESTERGAARD 2009), men Jylland er utvivlsomt kerneområdet ud fra mængden af toskibede huse med forsænket gulv.

Væggrøftshuset, som er repræsenteret ved et eksempel på både Halvvejgård og Kongeengen, afspejler et langt sjældnere fænomen indenfor den toskibede byggeskik i SN og ÆBA I. Til gengæld synes husvarianten at have en mere almen udbredelse, dog igen med tyngdepunkt i Jylland (POULSEN/GRUNDTVAD 2015, 30). Sjældenheden gør dog, at det er for tidligt at fastlægge væggrøftshusenes geografiske distribution. K3 fra Halvvejgård og K14 fra Kongeengen udviste som omtalt betydelig variation i form og karakter. Dette gør sig også gældende på et overordnet plan, for variationen mellem de toskibede væggrøftshuse er bemærkelsesværdig. Fra skarpt rektangulære til langovale former, nogle med og andre uden forsænket gulvdel, fra reelle midtsulerækker til en kombination mellem to- og treskibet tagbærende konstruktion. På grund af manglende lerklining og stolpe-/pælehulsspor i væggrøfterne antages det, at væggene repræsenterede et horisontalt tømmersokkelfundament, hvor på vertikale planker sandsynligvis var

fastgjort (ZICH 1994, 22 ff.), og dermed var der tale om en stavvæg, hvilket oprindeligt kunne være husvariantens fælles-træk og kendetegn. Den indre tagbærende konstruktion var nogle gange suppleret med en treskibet i vestdelen, som det fremgik i Kongeengens K14 og som ligeledes kendes i de to Vestervang-huse, der lå omtrent 5 km nordøst for den nyudgravede lokalitet. I den forbindelse er det relevant at nævne de kendte hybridhuse uden væggroft. Her er vestdelen netop treskibet, mens østdelen rummer den traditionelle toskibede konstruktion (f.eks. BECH/OLSEN 2013, 15; KRISTENSEN 2019, 200; MIKKELSEN 2019, 228). Disse hybridhuse er sjældne ligesom væggroftshusene med og uden treskibede eksperimenter. Endnu sjældnere optræder fuldt udviklede treskibede langhustomter med overbevisende ^{14}C -dateringer til SN/ÆBA I (POULSEN et al. 2019). Et eksempel herpå kendes fra lokalegnen, for på Kongehøj III fik et treskibet langhus uden bevaret vægforløb tre enslydende ^{14}C -dateringer til overgangen mellem SN II og ÆBA I (AAR 19298–19300, POULSEN 2017, 17). Selvom de omtalte treskibede elementer endnu er sjældne i SN-/ÆBA I-hustomterne (23 eksempler kendes foreløbigt fra Jylland), må det efterhånden konkluderes, at overgangen til den treskibede byggeskik var mere glidende og langvarig end tidligere antaget. Desuden er der efterhånden større sandsynlighed for, at selv det stereotype treskibede bulvægshus, som bliver almindelig efter 1500 f. Kr., opstod 100–200 år tidligere. Eksemplerne på treskibede langhuse af bulvægstypen med tidlige ^{14}C -dateringer er ikke medregnet i ovenstående omtale af treskibede eksperimenter, men mere herom i det følgende.

De treskibede langhuse fra ÆBA II–III

har i modsætning til SN-/ÆBA I-hustomterne en langt mere homogen karakter i Jylland – primært i og ved det gamle istidslandskab. Her optræder de meget ensartede grundplaner med afrundede gavle og vægstolper i stor indbyrdes afstand, som lokalt repræsenteres af 11 treskibede langhuse fra Halvvejsgård og Kongeengen (felt A & B) samt 25 tilsvarende eksempler fra Kongehøj- / Mannehøjgård-komplekset. Man kunne indvende, hvorfor der ønskes ^{14}C -dateringer af de efterhånden så veldaterede treskibede bulvægshuse, som på landsplan henvises med stor sikkerhed til 1500–1200 f. Kr. Men her må vi ikke glemme, at der også findes eksempler, som er ^{14}C -dateret til periode i (ETHELBERG 2000, 174; POULSEN 2014b, 34; RASMUSSEN 2015). Dertil kommer det lille nydaterede hus K9 fra Kongeengens tidligere udgravnings-etape med tre ^{14}C -resultater, som henviser til overgangen mellem ÆBA I–II. Fra nabolokaliteten Kongehøj III fik et treskibet bulvægshus på 20 × 6,5 m to ^{14}C -dateringer til ÆBA I og en datering til tidlig ÆBA II (AAR 19282–19284). Var lokalområdets pionérer indenfor fuld treskibet arkitektur og bulvægsteknik repræsenteret af mindre langhuse, som herefter udvikledes til de velkendte monumentalbyggerier, der prægede de sydjyske landskaber i ÆBA II? Denne tese kan understøttes af K6-huset fra Halvvejsgård med sin middelstørrelse på 26 × 6,5 m, der som ovenfor omtalt også leverede tidlige ^{14}C -dateringer. Tidligere kendte eksempler fra Højgård (hus II) og Skelhøj repræsenterer også små og middelstore bulvægskonstruktioner, så muligvis er den skitserede tese også relevant på et mere overregionalt plan.

Videre arbejde med Halvvejgård og Kongeengen

I skrivende stund afventes ^{14}C -resultaterne fra Kongeengens nyudgravede feltareal. Her var prøverne fra væggroftshuset K14 og de største treskibede bulvægshuse K13 og K15–16 velegnede til datering, så det bliver interessant at se, om de følger normen eller rummer små overraskelser. De kursoriske gennemsynsrapporter for Halvvejgård og Kongeengen kunne ikke anbefale videre undersøgelser af selve hustomterne, såsom systematiske makrofossilanalyser, vedanatomi etc. (ANDREASEN 2022; SMEDS 2021). Herfra var mængden af forkullede plantesterer for sparsom. Arkæobotaniske analyser bør til gengæld foretages af de omtalte korngruber ved K4, der var fyldt med nøgen byg. Her kan hentes detaljeret information om lokalitetens agerbrug og økonomi i SN. Gruberne er dog vanskelige at koble til bestemte hustomter på pladsen, for det nærmeste lå ikke mindre end 42 m længere mod syd i form af K2 (Fig. 3). Kun én af korngruberne har ^{14}C -datering til SN II ligesom det forsænkede langhus (Tab. 1). I søgegrøfterne fandtes desuden ingen anvendning af flere hustomter mod syd og øst. De 2 m brede grøfter lå her i en indbyrdes afstand på 12–13 m, hvilket burde afsløre spor efter huse. Selvom gruberne ikke umiddelbart kan tilknyttes hustomter, er det væsentligt med en gennemgribende analyse af det store og tætpackede kornmateriale, da det utvivlsomt vil supplere med ny indsigt i agerbrug og afgrødebehandling i SN. Analyser af denne karakter kræver dog eksterne midler, da mere tidskrævende og dermed omkostningsfulde analyser ligger udenfor rammerne af de bygherrebetalte budgetter. Undertegnede er i første omgang sammen med arkæobotanikere fra Moesgaard Museum i færd med ansøgninger til

en makrofossilanalyse af de tre kornrigeste gruber ved K4 (de tre ^{14}C -daterede anlæg). De kornholdige storgruber i K9 i Halvvejgårds sydøstende viste sig at rumme kerner i ret fragmenteret tilstand, hvorfor anbefalingerne gik udenom disse eksempler, men den kursoriske rapport viste, at de repræsenterede et mere blandet indhold med både nøgen byg, emmer/spelt, enkorn og brødhvede (SMEDS 2021, 6).

På Kongeengen er der mulighed for ved-anatomiske undersøgelser af kogestensgruber beliggende i vestenden af treskibede bulvægshuse. De udgør som bekendt et fast indslag i hustypen og må derfor repræsentere et samtidigt funktions- og indretningsselement i disse langhuse. Her ses nærmere på det forkullede materiale fra kogegruberne i vestdelen af K13 og K15–16 for at undersøge valget af brændsel. På en af nabolokaliteterne i øst (Kongehøj III) bestod indholdet i enkelte husrelaterede kogestensgruber af forkullede kviste og lyngstængler fremfor brænde af stammeved (POULSEN 2014b, 33), hvilket antyder et åbent, hedepreget lokalt landskab. Her bliver det interessant at se, om noget lignende er tilfældet på Kongeengen, og hvis der er forskelle i brændselsmaterialet mellem ÆBA-langhusene og deres forskellige størrelseskategorier.

Begge nyundersøgte lokaliteter i den sydlige udkant af Vejen rummer muligheder for videre feltundersøgelser. På Halvvejgård skal det åbne markområde syd for de udgravede arealer sandsynligvis indgå som udstykningsareal i nær fremtid. Tydeligvis fortsætter bebyggelsessporene længere mod syd på dette areal (Fig. 3). Et større areal vest for Kongeengen skal ligeledes indgå som en del af boligkvarteret Kongevængets fremtidige udvidelse. Det ikke-frigivede areal, som foreløbigt står i grønt område, vidner om flere senneolitiske og

bronzealderlige bosættelsesenheder i denne afdeling. Udover de afventende analyser fra især Kongeengen bør der således være gode muligheder for at følge op på nærværende artikel.

Afsluttende bemærkninger

Første gang ¹⁴C-dateringer af treskibede huse henviste til århundrederne før ÆBA II, var i forbindelse med Højgård-bebyggelsen i det nordvestlige Sønderjylland (ETHELBERG 1993). Dengang blev dateringsresultatet mødt med generel skepsis. Samme tilgang kan man have med de omtalte nye dateringer, der er ældre end forventet. Indtil videre findes fem eksempler på treskibede bulvægshuse fra Syd- og

Sønderjylland med overbevisende ¹⁴C-dateringer til periode I, men sammenstilles de med midtsulehustomterne, der rummer treskibede elementer, eller de øvrige treskibede pionérbygninger, bliver antallet nærmest for stort til en vedholdende afvisning af resultaterne som fejl-dateringer. Det må efterhånden accepteres, at overgangen til den treskibede byggeskik var en langvarig proces fremfor en abrupt ændring på få år eller årtier. Allerede med ¹⁴C-dateringerne af to treskibede bulvægshuse fra Højgård, der henviste til ÆBA I, blev det foreslået, at det treskibede langhus opstod i Slesvig for generationer senere at sprede sig til resten af Norden (ETHELBERG 1993, 154; 2000, 174). I dag må oprindelsesmytens geografiske område udvides til mindst at omfatte hele det sydlige Jylland.

Litteratur

- Bech/Olsen 2013: J.-H. Bech/A.-L.H. Olsen, Early Bronze Age houses from Thy, Northwest Denmark. I: K.-H. Willroth (red.), *Siedlungen der älteren Bronzezeit. Beiträge zur Siedlungsarchäologie und Paläoökologie des zweiten vorchristlichen Jahrtausends in Südsandinavien, Norddeutschland und den Niederlanden. Studien zur nordeuropäischen Bronzezeit Band 1* (Neumünster 2013) 9–32.
- Becker 1968: C.J. Becker, Bronzealderhuse i Vestjylland. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1968, 79–88.
- Björhem/Säfvestad 1989: N. Björhem/U. Säfvestad, *Fosie IV. Byggnadstradition och bosättningsmönster under senneolitikum. Malmöfynd 5* (Malmö 1989).
- Boas 1986: N.A. Boas, Tidlige senneolitiske bosættelser på Djursland. I: C. Adamsen/K. Ebbesen (red.), *Stridsøksetid i Sydskandinavien. Arkæologiske Skrifter 1* (København 1986) 318–324.
- Boas 1991: N.A. Boas, Bronze Age Houses at Hemmed Church, East Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 8, 1989, 88–107.
- Dollar 2013: S.R. Dollar, Hustomter fra senneolitikum og tidligste bronzealder i Vejen kommune. *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig* 14, 2012, 39–49.
- Donat 2018: P. Donat, Häuser der Bronze- und Eisenzeit im mittleren Europa. Eine vergleichende Untersuchung. *Weimarer Monographien zur Ur- und Frühgeschichte Band 43* (Zwickau 2018).
- Ethelberg 1987: P. Ethelberg, Early Bronze Age Houses at Højgård, Southern Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 5, 1986, 152–167.
- Ethelberg 1993: P. Ethelberg, Two more House Groups with Three-aisled Long-houses from the Early Bronze Age at Højgård,

- South Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 10, 1991, 136–155.
- Ethelberg 2000: P. Ethelberg, Bronzealderen. I: L.S. Madsen/O. Madsen (red.) *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Sten- og Bronzealder. Skrifter fra Historisk Samfund for Sønderjylland* nr. 81 (Haderslev 2000) 135–280.
- Grundvad et al. 2015: L. Grundvad/M.E. Poulsen/M.H. Andreassen, Et monumentalt midtsulehus ved Nørre Holsted i Sydjylland. Analyse af et langhus fra ældre bronzealder periode I. *Kuml* 2015, 49–75.
- Hertz 1997: E. Hertz, Vestervang-huset fra sen bondestenalder – et usædvanligt arkæologisk fund på motorvejen ved Vejen. *Mark og Montre* 1997, 21–25.
- Jensen 1973: J.A. Jensen, Bopladsen Myrhøj. 3 hustomter med klokkebægerkeramik. *Kuml* 1972, 61–122.
- Kristensen 2019: I.K. Kristensen, Two-aisled house sites without sunken floors from Salling, Fur and Fjends. I: *SPARREVOHN* 2019, 189–202.
- Mikkelsen 2019: M. Mikkelsen, Two-aisled houses from the areas around Viborg and Holstebro. I: *SPARREVOHN* 2019, 215–236.
- Poulsen 2017: M.E. Poulsen, Bebyggelse og landbrug i overgangsperioden mellem yngre stenalder og ældre bronzealder – betragtninger fra et sydjysk indlandsområde. *By, marsk og geest* 29, 2017, 5–29.
- Poulsen 2021: M.E. Poulsen, Treskibede bulvægshuse og deres vestdanske udbredelse. Om regionalitet og monumentalitet i ældre bronzealder periode II–III. *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig* 18, 2020, 273–288.
- Poulsen/Dollar 2015: M.E. Poulsen/S.R. Dollar, Bronzealderbønder i det sydjyske indland – treskibede langhuse fra ældre bronzealder på Kongehøj II. *By, marsk og geest* 27, 2015, 5–19.
- Poulsen/Dollar 2019: M.E. Poulsen/S.R. Dollar, Late Neolithic houses – seen from the perspective of South Jutland. I: *SPARREVOHN* 2019, 343–355.
- Poulsen/Grundvad 2015: M.E. Poulsen/L. Grundvad, Vestervang ved Vejen – væggroftshuse fra overgangen mellem yngre stenalder og ældre bronzealder. *By, marsk og geest* 27, 2015, 20–36.
- Poulsen et al. 2019: M.E. Poulsen/P. Borup/L. Grundvad, Anvendelsen af den treskibede konstruktion før 1500 f.Kr. i Danmark. *Gejfon* 4, 2019, 8–23.
- Rasmussen 2015: M. Rasmussen, The house structure and associated activities. I: M.K. Holst/M. Rasmussen (red.) *Skelhøj and the Bronze Age Barrows of Southern Scandinavia Vol. 2. Barrow building and barrow assemblies. Jutland Archaeological Society Publications vol. 89 (Højbjerg 2015)* 141–156.
- Rindel 1992: P.O. Rindel, Oldtid i lange baner – arkæologiske undersøgelser på den kommende motorvejsstrækning mellem Vejen og Holsted. *Mark og Montre* 1992, 38–43.
- Rindel 1993: P.O. Rindel, Motorvejen – et tværsnit gennem oldtiden. *Fra Ribe Amt* 1993, 18–36.
- Robinson 2000: Det slesvigske agerbrug i yngre stenalder og bronzealder. I: L.S./O. Madsen (red.) *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Sten- og Bronzealder. Skrifter fra Historisk Samfund for Sønderjylland* nr. 81 (Haderslev 2000) 281–298.
- Runge/Lundø 2019: M. Runge/M.B. Lundø, Two-aisled houses from the Neolithic and Early Bronze Age in the area of responsibility of Odense City Museums. I: *SPARREVOHN* 2019, 135–151.
- Sarauw 2006: T. Sarauw, Bejsebakken. Late Neolithic Houses and Settlement Structure. *Nordiske Fortidsminder Series C, volume 4 (København 2006)*.
- Simonsen 2017: J. Simonsen, Daily Life at the Turn of the Neolithic. A comparative study of longhouses with sunken floors at Resengård and nine other settlements in the Limfjord region, South Scandinavia. *Jutland Archaeological Society Publications Vol. 98 (Højbjerg 2017)*.

- Sparrevohn 2019: L.R. Sparrevohn/O.T. Kastholm/P.O. Nielsen (red.) Houses for the Living. Two-aisled houses from the Neolithic and Early Bronze Age in Denmark. Volume 1 – Text. Nordiske Fortidsminder Volume 31:1 (København 2019).
- Tesch 1993: S. Tesch, Houses, Farmsteads and Long-term Change. A Regional Study of Prehistoric Settlements in the Köpings Area, Scania, Southern Sweden (Uppsala 1993).
- Westergaard 2009: B. Westergaard, Klockbågere i N-bygd? Senneolitiska hus i mellersta Halland. RAÄ UV Väst Rapport 2009: 14 (Möndal 2009).
- Zich 1994: B. Zich, In Flintbek stand ein Steinzeithaus. Ein Hausfund von der Wende des Neolithikums zur Bronzezeit aus Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde. Archäologische Nachrichten aus Schleswig-Holstein Heft 4/5, 1993/94, 18–46.
- Grundvad 2022: L. Grundvad, Beretning for systematisk arkæologisk udgravning af HBV 1464 Nørregård VIII & IX i Holsted sogn, Malt herred, tidl. Ribe amt, nu Region Syddanmark (Museet Sønderkov).
- Kanstrup 2022a: M. Kanstrup, AMS ¹⁴C Dating Centre Report 2693. Institut for Fysik og Astronomi (Aarhus Universitet).
- Kanstrup 2022b: M. Kanstrup, AMS ¹⁴C Dating Centre Report 2724. Institut for Fysik og Astronomi (Aarhus Universitet).
- Kanstrup 2022c: M. Kanstrup, AMS ¹⁴C Dating Centre Report 2728. Institut for Fysik og Astronomi (Aarhus Universitet).
- Poulsen 2014a: M.E. Poulsen, Beretning for arkæologisk forundersøgelse af HBV j.nr. 1490 Kongeengen, Askov by matr.nr. 14a & 12i, Malt sogn, Malt herred, gl. Ribe amt, Region Syddanmark (Museet på Sønderkov).
- Poulsen 2014b: M.E. Poulsen, Beretning for arkæologisk systematisk undersøgelse af HBV j.nr. 1456 Kongehøj III, Askov by, matr.nr. 9iy, Malt sogn, Malt herred, Vejen kommune, gl. Ribe amt, Region Syddanmark (Museet på Sønderkov).
- Poulsen 2019: M.E. Poulsen, Beretning for arkæologisk undersøgelse af HBV j.nr. 1490 Kongeengen, felt B nord og felt C, Askov by matr.nr. 14a & 12i, Malt sogn, Malt herred, gl. Ribe amt, Region Syddanmark (Museet på Sønderkov).
- Smeds 2021: D. Smeds, Cursorisk gennemsyn af 123 prøver med arkæobotanisk materiale fra HBV 1812, Halvvejgård (FHM 4296/3571). Afdeling for Konservering og Naturvidenskab (Moesgaard Museum).

Upublicerede kilder

- Andreasen 2011: M.H. Andreasen, Kongehøj I og II. Makrofossilanalyser fra en røse/gravhøj fra senneolitikum/ældre bronzealder og en række hustomter fra ældre bronzealder periode II. Rapport fra Konserverings- og Naturvidenskabelig Afdeling nr. 3, 2011 (Moesgaard Museum).
- Andreasen 2022: M.H. Andreasen, Cursorisk gennemsyn af 37 prøver med arkæobotanisk materiale fra HBV 1490, Kongeengen, felt A (FHM 4296/1490). Afdeling for Konservering og Naturvidenskab (Moesgaard Museum).

Tab. 1. ^{14}C -dateringerne fra Halvvejgård og de foreløbige resultater fra Kongeengen. Samtlige prøver er dateret af AMS ^{14}C -Dating Centre ved Institut for Fysik og Astronomi, Aarhus Universitet (Efter KANSTRUP 2022 a–c).
 Table 1. The AMS ^{14}C datings from Halvvejgård and the previous ^{14}C datings from Kongeengen. All samples dated by AMS ^{14}C Dating Centre, Department of Physics and Astronomy, Aarhus University.

Lokalitet	Sted-/lok.nr.	Kontekst	Dateret materiale	Lab. Nr.	Calibration	^{14}C age (BP)	Calibrated age (calBC)
Kongeengen, felt BHBV 1490	190307-225	Tagstolpehul A323 i treskibet hus K9	Trækul, eggren (<i>Quercus</i> sp.)	AAR 34564	IntCal20	3221 ± 52	1531–1432 (68.3%) 1615–1404 (95.4%)
Kongeengen, felt BHBV 1490	190307-225	Tagstolpehul A332 i treskibet hus K9	Trækul, lind (cf. <i>Tilia</i> sp.)	AAR 34565	IntCal20	3257 ± 51	1609–1453 (68.3%) 1664–1419 (95.4%)
Kongeengen, felt B, HBV 1490	190307-225	Tagstolpehul A333 i treskibet hus K9	Trækul, stenfrugt (cf. <i>Prunus</i> sp.)	AAR 34566	IntCal20	3268 ± 50	1611–1464 (68.3%) 1669–1427 (95.4%)
Kongeengen, felt B HBV 1490	190307-225	Gavlstolpehul A343 i treskibet hus K9	Trækul, lovt træ (Hardwood)	AAR 34567	IntCal20	3405 ± 52	1862–1619 (68.3%) 1877–1541 (95.4%)
Halvvejgård, del 1 HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A235 i treskibet hus K6	Korn, ubestemt (Cerealia)	AAR 35161	IntCal20	3342 ± 31	1669–1541 (68.3%) 1734–1522 (95.4%)
Halvvejgård, del 1 HBV 1812	190308-197	Vægstolpehul A273 i treskibet hus K6	Korn, nøgen byg (<i>Hordeum vulgare</i> var. <i>nudum</i>)	AAR 35162	IntCal20	3300 ± 34	1612–1519 (68.3%) 1674–1499 (95.4%)
Halvvejgård, del 1 HBV 1812	190308-197	Gavlstolpehul A289 i treskibet hus K6	Korn, byg (<i>Hordeum vulgare</i>)	AAR 35163	IntCal20	3394 ± 28	1736–1629 (68.3%) 1863–1613 (95.4%)
Halvvejgård, del 1 HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A226 i treskibet hus K7	Korn, ubestemt (Cerealia)	AAR 35164	IntCal20	3534 ± 30	1925–1777 (68.3%) 1949–1749 (95.4%)
Halvvejgård, del 1 HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A225 i treskibet hus K7	Korn, ubestemt (Cerealia)	AAR 35165	IntCal20	3021 ± 28	1371–1220 (68.3%) 1390–1131 (95.4%)
Halvvejgård, del 1 HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A220 i treskibet hus K7	Trækul, birk (<i>Betula</i>)	AAR 35166	IntCal20	3238 ± 30	1531–1452 (68.3%) 1607–1430 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Kornholdig grube A673	Korn, nøgen byg (<i>Hordeum vulgare</i> var. <i>nudum</i>)	AAR 35167	IntCal20	3450 ± 33	1873–1775 (68.3%) 1881–1641 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Kornholdig grube A672	Korn, nøgen byg (<i>Hordeum vulgare</i> var. <i>nudum</i>)	AAR 35168	IntCal20	3741 ± 39	2202–2090 (68.3%) 2285–2212 (95.4%)

Tab. 1, fortsættelse. ¹⁴C-dateringerne fra Halvvejgård og de foreløbige resultater fra Kongeengen. Samtlige prøver er dateret af AMS ¹⁴C Dating Centre ved Institut for Fysik og Astronomi, Aarhus Universitet (Efter KANSTRUP 2022 a–c).
 Table 1, continued. The AMS ¹⁴C datings from Halvvejgård and the previous ¹⁴C datings from Kongeengen. All samples dated by AMS ¹⁴C Dating Centre, Department of Physics and Astronomy, Aarhus University.

Lokalitet	Sted-/lok.nr.	Kontekst	Dateret materiale	Lab. Nr.	Calibra- tion	¹⁴ C-age (BP)	Calibrated age (calBC)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Kornholdig grube A675	Korn, nøgen byg (<i>Hordeum vulgare</i> var. <i>nudum</i>)	AAR 35169	IntCal20	3787 ± 43	2288–2180 (68.3%) 2403–2120 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Væggroft A535 i toskibet hus K3	Trækul, stængel (Ericaceae)	AAR 35170	IntCal20	3675 ± 48	2137–1978 (68.3%) 2200–1927 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Væggroft A551 i toskibet hus K3	Korn, ubestemt (Cerealia)	AAR 35171	IntCal20	3583 ± 41	2015–1886 (68.3%) 2114–1814 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A541 i toskibet hus K3	Trækul, ubestemt (Carbones)	AAR 35172	IntCal20	3405 ± 36	1742–1664 (68.3%) 1873–1611 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A765 i toskibet hus K2	Korn, byg (<i>Hordeum vulgare</i>)	AAR 35173	IntCal20	3487 ± 47	1881–1830 (68.3%) 1940–1645 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A767 i toskibet hus K2	Trækul, ubestemt (Carbones)	AAR 35174	IntCal20	3462 ± 39	1876–1795 (68.3%) 1888–1641 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A763 i toskibet hus K2	Trækul, ubestemt (Carbones)	AAR 35175	IntCal20	3568 ± 40	2011–1880 (68.3%) 2029–1848 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A326 i treskibet hus K4	Korn, nøgen byg (<i>Hordeum vulgare</i> , var. <i>nudum</i>)	AAR 35176	IntCal20	3458 ± 41	1876–1795 (68.3%) 1887–1635 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A364 i treskibet hus K4	Korn, byg (<i>Hordeum vulgare</i>)	AAR 35177	IntCal20	3164 ± 39	1497–1461 (68.3%) 1507–1310 (95.4%)
Halvvejgård, del 2, HBV 1812	190308-197	Tagstolpehul A422 i treskibet hus K4	Korn, ubestemt (Cerealia)	AAR 35178	IntCal20	3140 ± 35	1491–1389 (68.3%) 1499–1350 (95.4%)